Zalai Károly

Avignoni emlék

53.

Egyetlen keletnémet fotó van a gyűjteményében. Ursula Arnold készítette egy lipcsei utcán 1956-ban; kilenc évvel Joachim születése előtt. A fotón a napfényes Klostergasse látható, a járdán, bottal kezében egy hajlott hátú öregasszony, távolabb egy fehér ruhás rendőr, messze a háttérben – fátyolos, titkos reményként – a Tamás-templom. Joachim megtudta, hogy Frau Arnoldot – aki 27 éves volt e fotó készítésekor – az NDK-ban sohasem ismerték el hivatásos fényképészként, és csak az egyesülés után állíthatta ki alkotásait. Joachim is csak akkor hallott róla, amikor megvásárolta e fotót. 1956 nyara, Lipcse. Mit lehet tudni róla? A keletnémet rezsim egy újabb békés évet tudhat maga mögött. Megerősödni látszik az NDK. Három éve volt a nagy fölkelés Kelet-Berlinben. Hála az erőszaknak, most már mindenki fél, és meghunyászkodott. A keménykezű Ulbricht ül az NSZEP titkári székében. Nincs remény. Lipcse az NDK egyik leglepusztultabb városa. Az épületek elhanyagoltak, nincs pénz a felújításra. De ezen a reggelen kisütött a nap; így előkerült Frau Bittner régimódi nyári ruhája a molyirtó szagú szekrényből. Aztán kézbe kapta bőrtáskáját, és fejébe nyomta a kalapját. Mindkettő háború előtti termék, a táskát 1935-ben Berlinben vette, a kalap lipcsei készítmény, Hagenburg és Krause szalonjából. Habár erősen fáj Frau Bittner csípője, nekiindul a városnak. De lehajtott fejjel gyalogol. Miért is nézne föl!? Jól ismeri a Klostergassét, tudja, hogy a háború előtt milyen üzletek sora-koztak egymás mellett, néhány boltossal jóban volt. Az egyik egyébként eladóként dolgozik, s úgy tesz, mintha nem ismerné meg. Frau Bittner maga elé bámul, nem érdeklik a foghíjak, a bombák pusztítása, a málló vakolat, a rohadó ajtók és ablakok. A botra támaszkodva viszonylag gyor-san lépdel, a gondolataiba merül. Hetvenöt év. A századfordulón csitri volt, két szőke copf táncolt a vállán. A Huber-féle tánciskolába járt, s megvan még az egyik táncrendje is, benne Gerd Wiese nevével. Vele csókolózott először. De aztán egy berlini fiú csavarta el a fejét, hozzáment: Frau Bittner lett belőle, s a lánynevét: a Heike Ronsiekot őrző születési anyakönyvi kivonat az 1945-ös bombázáskor elégett. Az ura Verdunnél esett el az első világháborúban, a fiait meg Sztálingrád és a normandiai partraszállás vitte el. Nem csoda, hogy meghajlott a háta. Egy unokája

van, tán nyolcéves, de a lányát, aki Hitler müncheni puccsa után született, csak ritkán látja. Jelenleg művezetőként dolgozik egy rostocki gyárban, és hétvégeken pártmunkát végez. Frau Bittner csak néha mozdul ki otthon-ról, fáj a lába, meg aztán hova is menne, nincs senkije. Ám ez a napfény ma kicsábította. De nem néz föl az égre. A múlton töpreng, mint mindig, hogy mi lett volna, ha Gerdnek mond igent akkoriban. Vajon a férfi túlélte a háborút? Vagy tán jobb lett volna Nyugatra menni, amikor jöttek az oro-szok? De hát odaát senkit sem ismert, mindenkije itt élt Lipcsében és a környékén. Ám közben mind meghaltak. Egyedül maradt, és lassan már nincs mit eladnia. Lehajtja fejét, de valamiképp mégis büszke a tartása. Ezt vette észre Ursula Arnold. Ő még csak 27 éves. Tele reménnyel. Abban bízik, hogy majd kiállíthatja a fotóit. Még nem tudja, hogy reménytelen a helyzete, ha nem hajlandó úttörőket, munkásokat, gyárakat, a szovjet-keletnémet barátság megannyi szép momentumát fotózni. De hát nem tehet róla, ilyen az ő szeme: csak az ilyen képeket látja meg; mint ezt a szomorú öregasszonyt, aki ebben a hosszú ruhában úgy néz ki, mint valami madárijesztő. Micsoda rémes holmik! De valami méltóság árad mégis az öreg testből. A haj kontyban a kalap alá tűrve. Némi kölni szag úszik nyomában, minden bizonnyal 4711-es, az utolsó cseppek, még egy kis rúzst is kent a szájára, pedig már biztosan nagyon nehezen találta meg a ráncok között az ajkát. És ez a borzasztó bot! Nélküle már nem mer elindulni, szinte hozzá nőtt. Miként a gumibot a fehér egyenruhás, fehér sapkás fiatal rendőrhöz. Ő viszont ráérősen, erejének tudatában sétál az utca közepén, hanyagul lóbálja a szerszámot, és időnként a tenyerébe csap vele. Rá nem vonatkoznak a szabályok. Mehet keresztül-kasul az úton.

Ursula Arnold kivárja, míg ez az öreg dáma már csaknem eltakarja az úttest közepén sétáló rendőr apró alakját. Még egy pillanat, most egyszerre lépnek, és a botjukat is azonos szögben tartják. Ez az egyetlen közös bennük. Különben két világ ez, a régit a kopott, öreg dáma, az újat meg ez a fehér egyenruhás kis nyikhaj képviseli. Nem látják egymást, és minden bizonnyal soha többé nem fognak találkozni. Ám ezen a fényképen örökre együtt maradnak, sőt úgy tűnik, mintha ugyanaz lenne a céljuk: egy irányba mennek…

54.

Hogy egy cseh (pontosabban csehszlovák) fotográfust Chocholának hívnak, mindig lenyűgözte Joachimot. Az ő fotója az egyik legnagyobb kedvence. Ha a gyűjteményére gondol, akkor – mint most is

– az elsők között jelenik meg ez a kép, amit egy müncheni aukción szerzett meg. A fotó Prágában készült 1942-ben, a címe pedig *Ulička,* ami sikátort jelent. A kép előterében, az utca közepén, oldalnézetben, mint aki épp hátrafordul, egy csinos, harminc év körüli nő áll. Fején furcsa kalap, haja erősen bebodorítva, sötét, térdig érő kabátot, bőrkesztyűt, selyemharisnyát visel, jobb karján ridikül lóg. Joachim úgy gondolja, semmi különös nincs az öltözékében, valószínű így nézett ki akkoriban egy átlagos prágai nő. Talán ez a furcsa frizura az egyetlen, ami feltűnő rajta. Ott áll, s visszanéz Chocholára. Balra tőle a járdán, a nő a háta mögött kalapos, télikabátos, nyakkendős emberke közeledik, mindkét keze ökölbe szorítva. Úgy tűnik, a fotóst nézi komoly arccal. Joachim sokat tűnődött a nő pillantásán. Kü-lönös tekintet, amelyet mindenképpen meg akart fejteni. Kit néz? Minden bizonnyal a tőle pár méterre guggoló Václav Chocholát, aki – miként Joachim utánanézett – tizenkilenc éves volt ekkor. Hogy Chochola guggol, azért valószínű, mert a nő tekintete lefelé irányul. Nyilván ezért tűnik olyan aprónak a nő mögött gyalogló kalapos emberke. A nő pillantásán Joachim sokat töprengett. Nem szerelmes volt, hanem inkább szánakozó. Vagy tán türelmetlen? Vastagon rúzsozott szája enyhén nyitva, és mintha egy picinyke mosoly játszadozna rajta. Mintha épp azt mondta volna, hogy „Na ne vacakoljon azzal a kamerával. Menjünk tovább!" Joachim azért szeretett egy-egy fotót, mert olyan volt számára, mint egy krimi. Meg kellett fejteni az időt, ami a fotó elkészítést megelőzte, és azt is szívesen elképzelte, hogy mi történt ezután. 1942 kora tavasz. Prága. Délután két óra. Szürke az ég, a házak, az utca, az emberek. Hideg van. Mindenkin télikabát; Chocholán is, habár kigombolva, mert izzad. Izzad, mert ideges, hiszen itt van vele az a nő, akit az imént szólított le. A Vencel téren figyelt föl rá, a hihetetlen frizurájára, erre az erős, magával ragadó tekintetre, csi-nos lábaira, a vastagon rúzsozott, csaknem vampos ajkakra, a határozott orra, a kecses alakra, amely szinte átsütött a vastag télikabáton. Kiraka-tokat nézegetett, és akkor akadt össze a pillantásuk. Václav szíve hangosat dobbant. Hónapok óta vágyott arra, hogy fölcsípjen valakit, majd meg-bolondult a nőkért, főként az idősebbekért. Mit kezdjen a fiatal, tapasz-talatlan fruskákkal!? Vigye kávézóba őket, fecsegjen velük órákig butasá-gokról!? Nem, nem, ehhez nem volt semmi kedve. Ő egy érett, tapasztalt nőre vágyott, pont azért, mert tapasztalatlan volt, csak 19 éves. Mennyire gyűlölte a korát, hogy olyan esetlen, csontos és vékony. Fogalma sem volt magáról, nem beszélve a nőkről. A legjobb viszonyban talán a kamerájával volt, azt a pillantást tartotta a legtermészetesebbnek, amikor a blendén keresztül a világba

nézett. A géppel komolyabbnak érezte magát, bele-kapaszkodhatott. Ezen a napon is ott lógott a nyakában. Témára vadá-szott, hátha meglát valamit ebben az istenverte városban, amelyet a németek harmadik éve sanyargatnak. Cseh-Morva Protektorátus… Micsoda gyűlöletes elnevezés! Hemzseg a besúgóktól, a friccektől, s szinte beleszürkült a félelembe. Miért pont itt kell élnie, háborgott Václav, s megpróbált minden szembe jövő nővel szemezni. De nem járt sikerrel, egészen addig, amíg ezzel a nővel – aki állta a pillantását – nem talál-kozott. Váratlanul megszállta az erő, fogalma sem volt, hogy született benne. Egyszerűen odament hozzá, s bemutatkozott. Azt mondta, hogy fotós, közben idétlenül a kamerájára mutatott, és kicsit zavarosan, több-ször is belesülve azt kérdezte, nem állna-e neki a nő modellt. A nő erre elmosolyodott. Ezt Václav biztató jelnek tekintette, aztán évődve azt kérdezte, hol kéne modellt állnia, de azonnal hozzáfűzte, hogy neki igazából nincs is ideje ilyesmire. Ám nem hagyta faképnél, és pár pilla-natig szinte várakozóan nézett a fiúra, aki nagy zavarban kinyögte, arra gondolt, hogyha elkísérheti, a környező utcák valamelyikében szívesen csinálna néhány fotót. A nő erre bólintott, s várakozóan a fiúra nézett, aki fölemelte a kezét és a Žitna utca felé mutatott. A nő elindult, Václav pedig utána. Amikor mellé ért, beleszimatolt a mögötte áramló légörvénybe. Parfüm, cigarettafüst és hajlakk keveredett benne. Rém izgató volt. Örökre megjegyezte, s arra gondolt, micsoda szerencse, hogy itt van a kamerája! Miközben egymás mellett sétáltak, elmesélte, hogy már jó pár éve fotózik, még egy kicsit öregítette is magát. Amikor beértek a képen szereplő mellékutcába, kijelentette, hogy ez jó lesz, majd enyhén megfogva a nő vállát (rendkívül bátornak érezte a mozdulatot) azt mondta, legyen szíves, álljon meg, itt készít néhány fotót. A nő megállt és visszafordult, látszott rajta, hogy nem tetszik neki a dolog. Hagyta is meg nem is, tovább akart menni, de végül maradt, s ez a feszültség valahogy jól állt neki. Közben megjelent egy idegesítő kis alak, szerencsére fürge léptekkel gyalogolt. Sőt amikor a közelbe ért, Václav arra gondolt, egészen izgalmas jelenet kere-kedhet ki a dologból: itt ez a gyönyörű nő, mögötte pedig fölbukkant ez a manószerű emberke. Kíváncsian bámult rá, biztosan irigyelte, hogy ő, a 19 esztendejével csak úgy letérdel az útra, s egy ilyen gyönyörű, érett nőt fotózgat. „Na, jöjjön már!”, szólt rá ekkor a nő, Václav pedig elkattintotta a gépet. Tudta, hogy jó fotó lesz. Elégedett volt, s amikor a nőhöz ért, belekarolt, és rejtélyes hangon, olyan rejtélyesen, amilyenen csak tudta, azt mondta: köszönöm. Igazi férfinak érezte közben magát. Sikátor, gon-dolta, igen, sikátor lesz a kép címe, és halványan átvillant az agyán a nő harisnyás

lába. Vagyis nem a lába, hanem az, ami ott van a tövében, a bugyi, a harisnya alatt, a kabát melegében. És mit nem adott volna érte, ha végre megpillanthatná, nem beszélve arról, hogy esetleg le is fotózhatja. A nő pedig eközben így morfondírozott. „Legfeljebb 20 éves, csinos fiúcs-ka, biztosan szűz. Nincs szerencsém, a várt snájdig úr helyett egy suhanc. De kedves. Még szinte babás a bőre. Tiszta izom… Chochola, csokoládé. Na jó, talán elnassolom." És amikor a fiatal fiútestre gondolt, valami furcsa hullám megmozdult a szoknyája rejtekében, a gyomra körül, vagy tán még mélyebben, ott, abban a számára is ismeretlen sikátorban… Így men-tek tovább. Václav még mindig belekarolt a nőbe, aki hagyta. Már csak-nem eltűntek a sarkon, amikor a kalapos emberke megállt, és vissza-fordult. Mázlista, gondolta. Még ki sem serkent a bajsza, és ilyen isten-nőkkel korzózhat. Aztán ment tovább. Titkos találkozója volt. Abban re-ménykedett, hogy nem azonosítható a fotón, mert ő volt a Heydrich elleni merénylet egyik előkészítője. Titkos találkozóra sietett éppen, mert ezen a napon érkeztek meg Londonból az ejtőernyősök. Szorította őket az idő.

55.

Amikor Joachim egy párizsi aukción megpillantotta Henri Lartigue 1949-ben készített *Papa et Maman* című fotóját, azonnal beleszeretett. Kalapos idős nő és férfi lépdel egy párizsi sugárúton, amely a végtelenbe fut. A nő karcsú, formásak a lábai, úrinőláb, vastag téli kosztümöt visel, a férfin télikabát, kezében bot, a nő a férfiba karol. Aprókat lépnek, hiszen öregek már. A képen, mint Joachim később megtudta, Franciaország egyik legtehetősebb házaspárja látható, a fotós, Jacques Henri Charles Auguste Lartigue édesanyja és édesapja. Balra tőlük téli fák sora, a távolban néhány sétáló. Az egyik közülük babakocsit tol, oldalán gyerekek. Néhány parko-ló személyautó. Joachim sohasem tudta meghatódás nélkül kézbe venni a fotót. Lartigue apja és anyja, egymásba karolva sétál. Ő soha nem látta így a szüleit, hisz nem sok közük volt egymáshoz. Sohasem értette, miért házasodtak össze.

Az anyja húszéves volt, az apja huszonöt, amikor ő megszületett, két szinte még gyermekszülő sarjaként. Nem lett soha testvére, főként azért, mert az túl nagy anyagi teher lett volna. Anyjának, mint később megtudta, legalább négy tiltott abortusza volt. Az apja tévét akart, jobb bútorokat, aztán meg nagyobb lakást, autót. Az idejéből és pénzéből csak az NDK, Bulgária és Magyarország fölfedezésére futotta, és évente legföljebb két hét erejéig. Sokat dolgozott, nem volt ideje sétálni Joachim

anyjával, aki közben üldözési mániás, skizofrén beteg lett. Negyven sem volt, amikor leszázalékolták. Ekkor már az utcára sem mert lemenni, mindenütt spic-likre, ellenségre gyanakodott. Így aztán az apja egyedül csatangolt, nagy ritkán sörözni járt a cimboráival, volt egy-két kalandja, és egy meg-lehetősen stresszes élet után alighogy nyugdíjba ment, azonnal meghalt. Az anyja pár évvel azelőtt hunyt el egy otthonban. Ekkor Joachim már Kölnben élt, ahova a temetés után azonnal visszamenekült. Most is végtelen szomorúság telepedik rá, amikor eszébe jut a fénykép. Irigyli a fotóst, és persze Lartigue szüleit is, hogy életük alkonyán összebújva sétálnak. Meghitt pillanat. A fotós nyilván ezt üzeni, akinek Joachim irigyelte az életét. Már kilencévesen fotózni kezdett, s mivel az apja látta, hogy a fia komolyan veszi a fényképezést, újabb és újabb, egyre jobb kamerákat kapott ajándékba. De a Lartigue fiút a repülés is érdekelte, így aztán megismerte a kor legjelentősebb pilótáit, egyúttal híres autó-versenyzők és teniszezők is a barátai lettek. Először az első világháború végén nősült, huszonöt évesen, Bibit vezette oltárhoz. 1921-ben apja vett neki egy Hispano-Suiza 32 HP típusú autót, amivel körbeutazta Francia-országot. Közben elkezdett festeni is, és rövidesen olyan művész-barátokkal büszkélkedhetett, mint Kees van Dongen, Picasso vagy Jean Cocteau. Jó néhány barátnő, s a két háború közti békeévek után, negyvenévesen megint megnősült, az új feleségét Cocónak becézte. Aztán eljött az 1942-es esztendő. Dúlt a II. világháború. A németek Leningrádért, Harkovért és Sztálingrádért folytattak sikertelen harcot, s az év végére Afrikában is egyre rosszabbul állt a szénájuk. Lartigue eközben Monte-Carlóban megismerkedett Florette Orméával, akinek a kedvéért újból elvált, ez lett a harmadik házassága. Közben az amerikaiak fölszabadí-tották Párizst, Lartigue azonnal odautazott, s több száz fotót készített a boldogító eseményről. Amikor a szüleit lefotózta, már ötvennégy éves. Mögötte két világháború és három házasság. Mégis szerencsés ez az élet, gondolja Joachim, mert sohasem voltak anyagi gondjai. Ráadásul – pedig ekkor már hatvan fölött jár – a világhír is szárnyra kapta a nevét, nemcsak a fotói, hanem a festményei is egyre keresettebbek lettek. Joachimnak eszébe jut, hogy miközben ők – vagy öt évig – az első Wartburgjuk kiutalá-sára vártak, aztán meg nyaranta egy kétszemélyes sátorban a Balti-tenger mellett fagyoskodtak, Lartigue ide-oda utazgatott a világban, és szinte mindenkivel találkozott és barátságot kötött, aki akkoriban fontos volt. Az már csak hab a tortán, hogy valamikor a hetvenes években barátja, François Truffaut meghívására Guerneseybe utazott, ahol részt vett az *Adéle H.* című film forgatásán, s találkozhatott a csodálatos filmszínész-nővel, Joachim egyik

nagy kedvencével, Isabelle Adjanival. Nyolcvanéves volt, amikor Valéry Giscard d'Estaing francia államfő hivatalos fényképésze lett, és a regnálása alatt mindemellett divat- és dekorációs magazinoknak is dolgozhatott. Ezek után szinte természetes, hogy egy ilyen sikeres és gazdag ember, aki ráadásul jó egészségben megéli a nyolcvanötödik születésnapját, a teljes archívumát és az összes leendő képét is a francia államnak ajándékozza. Lartigue még hét évet élt, kilencvenkét éves korában hunyt el nizzai otthonában, 1986. szeptember közepén. Lartigue még kipillantott a tenger tükrében csillogó fantasztikus napsugarakra, elmosolyodott, s csak ezután hunyta le örökre a szemét. Joachim politikai gazdaságtan tanárai eközben azt magyarázták neki a Humboldon, hogy a szocializmus szorgos munkáskezei a rothadó kapitalizmus sírgödrét ássák.